

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Jubilea a zprávy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 43 (1998), No. 3, 260--263

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/137588>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1998

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

měl jisté zázemí. Můj učitel chemie mi v prvním ročníku řekl: „Kdyby Tě někdy náhodou přestala matematika bavit, vrať se k nám. Naše dveře jsou pro Tebe vždycky otevřené.“

Zanedlouho jsem byl nadobro zajat „zbytečnou“ matematikou, přesně jak mě varovali učitelé ostatních přírodních věd. Ve stejné době jsem se znovu začal zajímat o vědu a techniku a pomalu jsem začínal rozumět složitějším a fascinujícím snahám v humanitních oborech. Člověk nemusí být génius, aby se stal matematikem. Nezbytná je však píle a otevřená mysl. Zjistil jsem, že to, že jsem byl jako dítě vystaven vlivu vědy a techniky, mi pomohlo věnovat se užitečné spolupráci a objevovat zajímavé vzájemné vztahy.

ALAN TUCKER:

Pocházím z matematické rodiny, a už když mi byly tři roky, „věděl jsem“, že mám moc rád matematiku a že chci získat PhD v matematice.

H. WU:

Na základní škole jsem měl hrozné matematické vzdělání (v Číně) a z matematiky jsem, s jedinou výjimkou, propadal až do sedmé třídy. Nikdo mi nic nevysvětlil a všechno se dělalo podle příkazu. Zdálo se mi, že nikdy nemohu proniknout do tajného kódu používaného v matematice. V sedmé třídě jsem však měl úžasného učitele. Od prvního dne řešil každý problém před celou třídou a uvažoval nahlas. Rozbřesklo se mi: matematika není žádný tajný kód, ale jen normální uvažování, které dokážu sám. Brzy potom jsme začali dělat důkazy v eukleidovské geometrii, a to utvrdilo mé přesvědčení o tom, že matematice se dá naučit. Potom už jsem neměl skoro žádné problémy.

jubilea zprávy

K ŠEDESÁTINÁM
PROFESORA M. HAVLÍČKA

Oproti zvyku zavedenému v takovýchto jubilejních člancích začnu připomenutím oslavencova výroku, totiž jeho výzvou: „Předveďte mi to na maticích $2 \times 2!$ “, již znají dnes až v Japonsku. Ve zkratce charakterizuje jak jeho úspornost ve vyjadřování, tak především snahu dobrat se vždy podstaty problému. To byly vlastnosti, jež k němu přitahovaly většinu z těch mnohých stovek studentů a mladších spolupracovníků, kteří

se s ním setkali; zejména pak ty, jimž pomáhal nastoupit vlastní vědeckou dráhu.

Prof. Ing. Miloslav Havlíček, DrSc., se narodil v Praze dne 2.11.1938. Byl jedním z prvních, kteří graduovali z nově zřízené Fakulty technické a jaderné fyziky (později FJFI) ČVUT. V roce 1961 nastoupil tamtéž jako asistent na katedře matematiky, kde mu byl brzy svěřen základní kurs algebry.

Pro jeho vědecký vývoj měl velký význam prof. V. Votruba, pod jehož vedením se začal zabývat algebraickými metodami v kvantové teorii. O aktuálnosti tématu svědčí např. to, že nekonečnědimenzionální Lieovy algebry, jimž se tehdy věnoval, jsou blízké Kacovým-Moodyovým algebrám studovaným intenzivně o tři desetiletí později. V roce 1969 obhájil kandidátskou práci a přešel na Katedru teoretické fyziky II MFF UK.

Ačkoli algebra byla a zůstává oblastí, která ho nejvíc fascinuje, pracoval i na řadě jiných

problémů. Namátkou připomenou kvantovou kinematiku rozpadů, vlastnosti disipativních „hamiltoniánů“ či studium spektra jedno-rozměrných Schrödingerových operátorů pomocí Prüferovy transformace. V roce 1973 jsme spolu a s naším předčasně zesnulým přítelem Jiřím Blankem začali psát sérii skript o matematických metodách kvantové teorie. Později byla přepracována v knihu, jež se vinou řady peripetií objevila teprve počátkem let devadesátých; o rok později vyšlo přepracované americké vydání.

Léta 1973–77 strávil v Laboratoři teoretické fyziky SÚJV v Dubně. V té době se začal věnovat problému „kanonických realizací“ Lieových algeber, tj. jejich reprezentacemi pomocí polynomů v kanonických proměnných. Výsledky této práce vzbudily značnou pozornost a počátkem roku 1979 na jejich základě obhájil v Dubně doktorskou disertaci; v té době jistě mimořádná věc v případě zapřisáhlého nestraníka.

Po návratu z Dubny byl vědeckým pracovníkem v Nukleárním centru MFF, přednášel vybrané kapitoly z matematické fyziky a aktivně se zabýval Lieovými algebami a superalgebami, jejich reprezentacemi a aplikacemi. Po nástupu nového vedení NC se však podmínky pro tento druh výzkumu, jakkoli byl vědecky kvalitní, prudce zhoršily, což ho přinutilo v roce 1988 vrátit se na Katedru matematiky FJFI.

Počátkem roku 1990 byl zvolen děkanem FJFI, na podzim téhož roku byl zvolen znovu a působil v této funkci po čtyři roky. Jeho předchozí vědecká a pedagogická činnost došla zaslouženého ocenění: v roce 1990 se habilitoval na FJFI a o tři roky později byl jmenován profesorem. Od roku 1994 je vedoucím katedry matematiky. Jako hostující profesor pobýval na univerzitách v Kaiserslauternu, Montrealu a Philadelphii.

Ze seznamu jeho ocenění a funkcí připomenou např. rektorskou cenu za zmíněnou knihu, první cenu SÚJV za práce v teoretické fyzice, členství v univerzitních a akademických vědeckých radách, v Mezinárodní asociaci matematické fyziky a dalších vědeckých společnostech atd. Dlužno současně poznamenat, že patří k menšině těch, kteří se vavřínům vyhýbají, seč mohou.

Snad z tohoto důvodu se chci zmínit i o dalších stránkách jeho činnosti. Po návratu z Dubny inicioval seminář matematické fyziky, jímž za dvě desetiletí prošly stovky řečníků a posluchačů, mezi nimi velký počet studentů. Počátkem devadesátých let navrhl vytvořit na tomto základě středisko pro výzkum a studium v oboru, jež také posléze jako děkan založil pod názvem Dopplerův ústav při FJFI. Prvních pět let činnosti ústavu ukazuje, že to byl počín mimořádně úspěšný: jako *spiritus movens* přispěl prof. Havlíček ke vzniku jednoho z nepřehlédnutelných center matematické fyziky v Evropě.

Život osobností se vyznačuje zpravidla nemalou turbulencí. Z hojné zásoby havlíčkovských historek připomenou jen jednu stručnou. Doktorskou obhajobu konal bez vlastního exempláře disertace. Ten mu totiž zabavil sovětský celník v Brestu, jenž do ní nahlédl a usoudil, že „algebry Li “ jsou nejspíš něco čínského, ergo podezřelého. Zkoumali ji dva roky a do Prahy ji bylo nutné napodruhé pašovat.

Všichni, kdo jsme měli to štěstí po dlouhou dobu vedle jubilanta pobývat a pracovat, obdivujeme vitalitu, s níž dokáže vzdorovat strážním života, a schopnost poradit si v každé situaci, ať už jde o matematický problém, opravu auta mimo civilizaci, nebo třeba archeologii hronských břehů. Přejeme mu pevné zdraví, dobrou náladu a mnoho dalších úspěšných let.

Pavel Ezner

SEMINÁR O POČÍTAČOVÉJ GEOMETRII SCG '97

Pravidelné, v poradí už šieste stretnutie slovenských geometrov pôsobiacich prevažne na technických univerzitách v republike pod názvom Seminar on Computational Geometry SCG '97 sa uskutočnilo 8. – 10. októbra 1997 v Kočovciach.

Okrem domácich účastníkov (SjF, SvF a FEI STU Bratislava, MFF UK Bratislava, FEM SPU Nitra, SvF TU Košice) privítali organizátori podujatia (tak ako aj predchádzajúci rok) hostí zo zahraničných univerzít — Západočeská univerzita Plzeň, Politechnika Łódzka a Politechnika Śląska Poľsko, Univerzita v Ljubljani Slovinsko. Iniciátor seminárov, Katedra matematiky SjF STU,

sa v spolupráci s Katedrou matematiky SvF STU opäť zaslúžil o sprostredkovanie dialógu a vzájomnej výmeny skúseností a poznatkov medzi vysokoškolskými pedagógmi katedier matematiky, ktorí sa venujú výučbe geometrie.

Seminár už tradične prebiehal v rodinnej neformálnej atmosfére pohody, spontánneho entuziazmu a záujmu o renesanciu a navrátenie stratenej vážnosti niekdajšej kráľovnej technických disciplín — deskriptívnej geometrie. Počas štyroch sedení odznelo šestnásť vystúpení dotýkajúcich sa tém od metodiky výučby geometrie na technikách, cez fraktálovú, algebraickú, či počítačovú geometriu, až po teóriu interpolačných kriviek, využitie počítačov pri zobrazovaní zložitých geometrických útvarov a spomienku na 125. výročie významného medzníka vo vývoji modernej geometrie — Kleinovho Erlangenského programu.

Výstavka vzácných starých kníh (napr. kniha JANA SOBOTKU *Diferenciálna geometrie*, vydaná roku 1914 v Prahe nákladom Jednoty Českých matematiků a fyziků priamo v rukopise autora, alebo vysokoškolská učebnica deskriptívnej geometrie z roku 1871 — WILHELM FIEDLER: *Die darstellende Geometrie, ein Grundriss für Vorlesungen an technischen Hochschulen und zum Selbststudium*) z fondu knižnice Katedry matematiky Sjf STU a výlet na neďaleký zrekonštruovaný hrad Beckov boli zaujímavým kultúrnym spštením hodnotného vedeckého programu seminára.

Tradičná výmena skúseností so zahraničnými kolegami a cenné informácie o rozvoji geometrie v susedných štátoch obohatili dojmy účastníkov stretnutia o nový rozmer.

Zborník seminára obsahujúci recenzované príspevky obdržali všetci účastníci, prípadní záujemci sa môžu informovať na Katedre matematiky Sjf STU v Bratislave.

Daniela Velichová

ROBUST '98

Ve dnoch 26. – 30. 1. 1998 sa ve školicím stredisku Českého statistického úřadu v Raďešíně konala jubilejná desátá zimní škola Jednoty českých matematiků a fyziků ROBUST '98, jež byla zorganizována skupinou pro výpočetní statistiku MVS JČMF

za podpory České statistické společnosti, KPMS MFF UK a KTM FS ČVUT. Zimní školy se spolu s hosty zúčastnilo okolo šedesáti účastníků.

Tak jako předchozí letní a zimní školy, i ROBUST '98 byl věnován současným moderním trendům matematické statistiky, teorie pravděpodobnosti a analýzy dat. K přednesení bloků hlavních přednášek byli pozváni:

- BENEŠ V., RATAJ J. a SAXL I.: *Stochastická geometrie*;
- FISCHER J. a KUDLÁKA K.: *O problémech „oficiální statistiky“*;
- HUŠKOVÁ M., JARUŠKOVÁ D. a ANTOCH J.: *Detekce změn ve statistických modelech*;
- JUREČKOVÁ J. a PICEK J.: *Užití pořadových testů pro detekci závislosti v časových řadách*;
- VOLF P. a LINKA A.: *Monte Carlo Markov Chains metody*.

Celkem bylo předneseno 31 přednášek. K naší velké radosti bylo mezi řečníky i tentokrát tolik doktorandů, že jsme mohli z jejich vystoupení vytvářet samostatný půldenní blok.

Poměrně mnoho času se věnovalo též diskusím, nejenom těm neformálním v krásné okolní přírodě. Pondělní večer byl zasvěcen problematice grantového systému agentury GAČR. Na úterní večer přijali pozvání organizátorů zástupci firem ELKAN a TRILOBYTE, kteří předvedli nejnovější verze programů MATHEMATICA a S+.

Zkrátka nepřišel ani kulturní a poznávací program. Vedle střeďečního výletu za historií lyží se mohli účastníci potěšit krásou přírody na Samotíně a okolí rybníku Devět skal.

Příští ROBUST bude svého druhu též jubilejnější. Všichni totiž doufáme, že se sejdeme i po dvaceti letech. Zatím není určeno, kde se akce bude konat, takže uvidíme. Podaří-li se nám sehnat hezké a nepříliš drahé místo, rádi se s Vámi opět setkáme a společně vstoupíme do nového tisíciletí.

Jaromír Antoch

KONFERENCE STŘEDOŠKOLSKÝCH PROFESORŮ MATEMATIKY A INFORMATIKY

Více než 80 učitelů se zúčastnilo 4. ročníku konference středoškolských profesorů matematiky a informatiky, která proběhla dne 2. 2. 1998 na katedře matematiky a katedře informatiky Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity.

Účastníci se rozdělili do dvou sekcí, na sekci matematiky a sekci informatiky.

V první sekci proběhly hlavní přednášky RNDr. JOSEFA KUBÁTA, ředitele gymnázia v Pardubicích, na téma „Diferenciální a integrální počet na středních školách; nové pojetí maturitních zkoušek a standardy“ a doc. RNDr. EDUARDA FUCHSE, CSc., z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity na téma „Standardy a teorie prvočísel ve středoškolském studiu“.

Krátkou přednášku měl doc. RNDr. JAROSLAV HANČL, CSc., z katedry matematiky Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity na téma „Informace o matematických souměřích“.

V druhé sekci proběhly hlavní přednášky RNDr. PETRA MICHALÍKA z Pedagogické univerzity v Plzni na téma „Využití simulačního programu EWB ve výuce“, Mgr. JAROSLAVA ŠKARKY z Computer Press s. r. o. na téma „Tvorba učebnic pro předmět Informatika a výpočetní technika“, Ing. JAROMÍRA KUKALA z Pedagogické fakulty UJEP v Ústí nad Labem na téma „Využití samoorganizujících se map a analýzy hlavních komponent k analýze dotazníku“, HELENY KRUPICKÉ a EWY GURBIEL z Institutu Informa-

tiki Uniwersytetu Wrocławskiego ve Wrocławu na téma „Od elementow informatyki do technologii informacyjnej“.

Jaroslav Hančl, Eva Volná, Ostrava

NOVÉ FYZIKÁLNÍ ČASOPISY

Britská a Německá fyzikální společnost se dohodly, že na podzim 1998 začnou vydávat nový fyzikální časopis *New Journal of Physics*. Tento časopis bude rozšiřován jen pomocí sítě Internet a přijaté články nebudou tedy nikde tištěny. Po kladném zhodnocení odpovídajícími odborníky budou přijaté články ihned předány do sítě Internet. Poplatek za článek se bude pohybovat asi na úrovni 450 ecu, tj. 500 amerických dolarů. Přitom se předpokládá, že autoři ze zemí východní Evropy budou platit méně, právě tak jako autoři teoretických článků.

Takto vydávaný časopis není prvním svého druhu, protože od července 1997 Americká optická společnost vydává tímto postupem časopis *Optics Express*.

Na tomto místě je třeba ještě doplnit informaci o časopisu *European Physical Review*, který od ledna 1998 vydávají společně redakce časopisů *Journal de Physique* a *Zeitschrift für Physik* — viz informace v *PMFA* 43 (1998), 82. Po dohodě s Italskou fyzikální společností bude do tohoto časopisu zařazen oddíl D (fyzika kondenzovaných systémů) z italského časopisu *Nuovo Cimento*, a to pravděpodobně již na podzim tohoto roku.

Miloš Matyáš